

Н. В. Опар, кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри документознавства та інформаційної
діяльності Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей взаємодії стейкхолдерів у процесі державного управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні. Визначено, що сучасний стан забезпечення якості вищої освіти України характеризується особливостями роботи не тільки держави та закладів вищої освіти, а й інших зацікавлених сторін і специфікою їхньої взаємодії. В Україні прийнято низку вагомих нормативно-правових актів, які засвідчують важливість проблеми забезпечення якості вищої освіти та участі в цьому процесі стейкхолдерів. Розглянуто різні підходи до розуміння сутності поняття «стейкхолдер». Проаналізовано особливості сприйняття та розуміння поняття «якість вищої освіти» залежно від вимог сторін, які зацікавлені в ефективному функціонуванні системи вищої освіти. Детально розглянуто, що саме зацікавлені сторони (стейкхолдери) вкладають у поняття «якість вищої освіти» та яким чином вони взаємодіють у процесі забезпечення якості вищої освіти. Для розгляду взято чотири групи стейкхолдерів: державу, ЗВО, роботодавців/бізнес-середовище та суспільство (зокрема, здобувачі вищої освіти та батьки). Зазначено, що всі стейкхолдери у процесі забезпечення якості вищої освіти можуть виступати як об'єктами, так і суб'єктами. На підставі дослідження визначено такі основні об'єднувальні компоненти: держава виступає гарантом нормативно-правового регулювання забезпечення якісної та доступної освіти й інтеграції до світового простору освіти; якість освіти забезпечується та оцінюється шляхом застосування певних інструментів (акредитація, ліцензування, аудит, зовнішнє незалежне оцінювання тощо); роботодавці та інші зацікавлені члени суспільства мають брати участь у формуванні професійних стандартів, веденні спільної проектної діяльності та участь в освітньому процесі, формуванні культури якості; усі стейкхолдери усвідомлюють, що освіта є чинником сталого соціально-економічного розвитку країни, а якість вищої освіти безпосередньо впливає на якість життя населення.

Ключові слова: вища освіта, якість вищої освіти, освітні послуги, стейкхолдери, забезпечення якості вищої освіти.

N. V. Opar. Features of stakeholders' interactions in the process of public administration of higher education quality assurance in Ukraine

This article is dedicated to the study of peculiarities of stakeholders' interaction in the process of public administration of higher education quality assurance in Ukraine. It is determined that the current state of higher education quality assurance in Ukraine is characterized by the peculiarities of not only the state and higher education institutions' work, but also of other stakeholders, and the specifics of their interaction. In Ukraine, a number of important regulatory acts certifying the importance of the problem of higher education quality assurance, and participation of stakeholders in this process have been adopted. Different approaches to understanding the essence of the concept of stakeholder are considered. The peculiarities of perception and understanding of the concept of "higher education quality", depending on the requirements of the parties interested in the higher education system effective functioning, are analyzed. It is discussed in detail what do stakeholders invest in the concept of "higher education quality" and how they interact in the process of higher education quality assurance. Four stakeholder groups were taken into consideration: the state, the HEI, the employer / business environment, and society (including higher education applicants and parents). It is stated that in the process of higher education quality assurance all stakeholders can act as objects and subjects. Based on the research, the following main unifying components have been identified: the state is the guarantor of the normative and legal regulation for the provision of quality and accessible education, and integration into the world educational space; the education quality is ensured and assessed through the use of certain tools (accreditation, licensing, audit, external independent assessment, etc.); employers and other interested members of society should participate in the process of professional standards formation, joint project activities and participation in the educational process, the formation of a quality culture; in order to generate demand for educational services and create jobs, the business environment should work with the state and the HEI; all stakeholders are aware that education is a factor in the sustainable socio-economic development of the country, and the higher education quality directly affects the quality of life of the population.

Key words: higher education, higher education quality, educational services, stakeholders, higher education quality assurance.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів і входження України до європейського простору вищої освіти однією з основних стратегічних цілей вітчизняної системи вищої освіти є забезпечення її якості. Перед системою вищої освіти України сьогодні стоять нові завдання, зумовлені суспільними, політичними та соціально-економічними змінами. Зокрема, зростає рівень усвідомлення того, що у процесі державного управління забезпечення якості вищої освіти беруть участь різні зацікавлені особи чи групи людей – так звані

«стейкхолдери». У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження особливостей сприйняття та взаємодії стейкхолдерів у процесі державного управління забезпеченням якості вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності стейкхолдерського підходу та поняття «стейкхолдери» в системі вищої освіти активно досліджуються світовою науковою спільнотою. Зокрема, цю проблематику досліджували В. Байденко, І. Барішевська, Л. Гаценко, Г. Клімова, А. Корабахіна, Г. Піскурська, Ю. Романенко, Н. Савицька, Н. Селезньова, Е. Фріман та багато інших.

Мета статті – дослідити та проаналізувати особливості взаємодії різних стейкхолдерів у процесі державного управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан забезпечення якості вищої освіти України характеризується особливостями роботи не тільки держави та закладів вищої освіти (далі – ЗВО), але й інших зацікавлених сторін і специфікою їхньої взаємодії. Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників свідчить про те, що вже накопичено певні теоретичні напрацювання стосовно проблеми забезпечення якості вищої освіти в Україні та участі стейкхолдерів у цьому процесі. Також прийнято низку вагомих нормативно-правових актів, які засвідчують важливість цього питання. Зокрема, в умовах європейської інтеграції нашої країни неможливо не згадати про Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [9]. У цьому документі містяться зобов'язання сторін і стосовно освіти, навчання та молоді (Розділ V, Глава 23 Угоди). Зокрема, статтею 431 регламентовано зобов'язання сторін стосовно активізації співробітництва в галузі вищої освіти з метою: «реформування та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в межах Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між ЗВО; розширення можливостей ЗВО; активізації мобільності здобувачів вищої освіти та викладачів; увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти» [9].

В основі правового регулювання освітньої діяльності на рівні вищої освіти лежить Закон України «Про вищу освіту», який визначає правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти в Україні [5].

25 червня 2013 року Указом Президента було затверджено Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (далі – Стратегія) [6]. У Стратегії зазначено, що для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі вищої освіти необхідно, зокрема, «розширити взаємодії закладів вищої освіти (ЗВО) з установами Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти; залучити роботодавців до співпраці зі ЗВО, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам», що свідчить про зростання ролі зацікавлених осіб у забезпеченні якості вищої освіти [6].

У всіх цих документах і багатьох інших закладено базові чинники, ідеї та настанови, які повинні сприяти постійному покращенню якості вищої освіти в Україні, створенню ефективної системи забезпечення якості вищої освіти, яка відповідатиме рекомендаціям і стандартам ЄПВО; заохоченню до співпраці з різними зацікавленими особами у процесі забезпечення якості вищої освіти.

З огляду на це важливо розуміти сутність самого поняття «стейкхолдер». Як зазначено в публікації Л. Гаценко, вперше термін «стейкхолдери» (*англ. stakeholders*) був використаний у працях науковців Стенфордського науково-дослідного інституту в 1963 році, але широкого застосування набув лише в 1990-х роках [2]. Класичне розуміння цього поняття сформував Е. Фріман, відповідно до якого трактування, це «будь-яка група або індивідуум, які можуть впливати або на яких може впливати досягнення організацією своєї мети» [10, с. 34].

Що стосується сфери вищої освіти, то, за словами дослідниць І. Барішевської та А. Корабахіної, «стейкхолдерами прийнято вважати безпосередньо чи опосередковано зацікавлених сторін, причетних до визначення пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти, які впливають на їхній стан та інтереси (професійні, соціальні, фінансові)» [1].

На думку О. Жегус, стейкхолдерами у сфері вищої освіти варто вважати всю сукупність індивідуальних та організаційних суб'єктів, які мають необхідні ресурси, можливості; прями або опосередковані потреби, інтереси, наміри, задоволення та реалізація яких засновані на взаємодії із ЗВО з приводу виробництва та споживання продуктів вищої освіти [3, с. 171]. Автор зазначає, що за різними підходами до класифікації стейкхолдерів у сфері вищої освіти їхня кількість перевищує три десятки, оскільки, окрім безпосередніх учасників процесу виробництва та споживання продуктів вищої освіти (персоналу, абітурієнтів, здобувачів, випускників, працевлаштувачів, державних установ), можна також виділити таких стейкхолдерів ЗВО, як: бізнес-структури; інші ЗВО (як конкурентів); банки та фінансові фонди; громадські організації; інвестори, спонсори; кадрові агенції; видавництва, наукові спілки тощо [3, с. 171].

Досліджуючи інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті, Н. Савицька виділяє серед зацікавлених зовнішніх сторін – сім'я, бізнес, соціум, держава та внутрішніх – профільне відомство, керівний склад закладу освіти, здобувачі, науково-педагогічний корпус. При цьому центральним суб'єктом

освітніх відносин, на які має орієнтуватися система освіти, виступає людина, яка одночасно є ключовим стейкхолдером [8].

Оскільки є різні погляди стосовно визначення стейкхолдерів у системі вищої освіти, то, відповідно, є проблеми розуміння поняття «якість вищої освіти» з погляду кожної зацікавленої сторони. Загальновідомо, що поняття «якість» за своєю природою є міждисциплінарним поняттям, яке охоплює як філософію, так і сферу бізнесу і являє собою складну, багатогранну концепцію. З огляду на цей факт неможливо уникнути конфліктів у процесі визначення цього поняття, оскільки кожен аспект визначає якість з іншого аспекту.

За словами Г. Клімової, стосовно вищої освіти якість має різні значення залежно від вимог сторін, які зацікавлені в діяльності закладу вищої освіти: держави, роботодавців, здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу; від якості тієї академічної галузі, яку треба оцінити; від історичного періоду в розвитку вищої освіти тощо [4, с. 34–35]. Саме цим зумовлені різні інтерпретації досліджуваного поняття.

У цьому контексті цікавими є результати дослідження Ю. Романенко, які свідчать про те, що однією з проблем визначення поняття «якість вищої освіти» є неоднозначне його розуміння різними аудиторіями в системі освіти. Наприклад, якість освіти для вчителя може означати наявність якісного навчально-методичного матеріалу чи навчального плану. Здобувачі вищої освіти пов'язують якість перш за все з перспективою отримати хорошу високооплачувану роботу, з комфортними умовами навчання тощо. Батьки часто співвідносять якість освіти з розвитком індивідуальності їхніх дітей. Натомість роботодавці співвідносять якість освіти з можливістю отримати компетентного працівника [7].

Пропонуємо розглянути детальніше, що саме зацікавлені сторони (стейкхолдери) вкладають у поняття «якість вищої освіти» та яким чином вони взаємодіють у процесі забезпечення якості вищої освіти. Для розгляду візьмемо чотири групи стейкхолдерів: державу, ЗВО, роботодавців/бізнес-середовище та суспільство (зокрема, здобувачів вищої освіти та батьків). Усі стейкхолдери у процесі забезпечення якості вищої освіти можуть виступати як об'єктами, так і суб'єктами.

Наприклад, із погляду держави поняття «якість вищої освіти» є перш за все рівнем знань і навичок випускника, які відповідають певним стандартам. У процесі забезпечення якості вищої освіти держава взаємодіє із ЗВО шляхом застосування різних інструментів (ліцензування, акредитація, аудит, присвоєння наукових ступенів тощо) та вимагає від ЗВО наявності внутрішньої системи забезпечення якості. У свою чергу, ЗВО очікують від держави встановлення стратегічних цілей розвитку вищої освіти, розширення автономії ЗВО, надання правової підтримки та експертної консультації. Також надзвичайно важливою є фінансова підтримка з боку держави та спільні науково-дослідні проекти.

З роботодавцями держава співпрацює у напрямі розроблення професійних стандартів, критеріїв ранжування та оцінки діяльності ЗВО; формування замовлення на фахівців різних галузей тощо. Роботодавці очікують від держави можливостей участі у розробленні професійних стандартів і межі кваліфікацій; та ведення спільної проєктної діяльності.

З боку суспільства держава очікує підвищення зацікавленості в забезпеченні якості вищої освіти, участі в державно-громадському управлінні, проведенні суспільного моніторингу якості вищої освіти, проходженні зовнішнього незалежного оцінювання, формуванні культури якості та усвідомлення ролі якості вищої освіти в житті населення тощо. Так само і суспільство очікує від держави гарантування забезпечення та надання доступу до якісної вищої освіти; організації спільних соціальних проєктів; створення ефективної зовнішньої системи забезпечення якості вищої освіти та інтеграції до ЄПВО.

Разом із роботодавцями ЗВО можуть співпрацювати у напрямі організації тренінгів, зустрічей і виробничих практик; формуванні попиту на підготовку фахівців тощо. З боку роботодавців важливою є репутація ЗВО, що свідчить про якісну підготовку випускників і спільну проєктну діяльність. Для закладів вищої освіти важливим є також усвідомлення ролі якості вищої освіти для забезпечення високого рівня якості життя населення з боку суспільства загалом (включно з абітурієнтами, здобувачами вищої освіти, випускниками та їхніми батьками); зростання рівня затребуваності вищої освіти; якісне та професійне громадське оцінювання; виконання здобувачами освіти робочих планів і програм тощо. У свою чергу, суспільство, як один із головних стейкхолдерів, очікує від ЗВО врахування потреб ринку праці; наявності внутрішньої системи забезпечення якості. Також вагоме значення має репутація ЗВО.

Роботодавці, як зацікавлена сторона, очікують від суспільства сприяння у визначенні потреб держави/регіону у випускниках певних спеціальностей; усвідомлення потреби отримання якісних знань, вмінь і компетентностей; ведення боротьби з корупцією; та формування культури якості. І навпаки, суспільство очікує від роботодавців створення робочих місць і можливостей проведення навчальних практик.

Отже, розглядаючи сутність поняття «якість вищої освіти» та взаємодію зацікавлених сторін у процесі її забезпечення, можна виділити такі основні об'єднуючі компоненти: держава виступає гарантом нормативно-правового регулювання забезпечення якісної та доступної освіти, та інтеграції до світового простору освіти; якість освіти забезпечується та оцінюється шляхом застосування певних інструментів (акредитація, ліцензування, аудит,

зовнішнє незалежне оцінювання тощо); роботодавці та інші зацікавлені члени суспільства мають брати участь у формуванні професійних стандартів, веденні спільної проєктної діяльності та участь в освітньому процесі, формуванні культури якості; бізнес-середовище повинне співпрацювати з державою та ЗВО стосовно формування попиту на освітні послуги й, відповідно, створення робочих місць; усі стейкхолдери усвідомлюють, що освіта є чинником сталого соціально-економічного розвитку країни, а якість вищої освіти безпосередньо впливає на якість життя населення.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, зацікавленими сторонами в забезпеченні якості вищої освіти є люди, суб'єкти господарської діяльності, суспільство і держава, оскільки вони одночасно виступають як замовник і споживач освітніх послуг. При цьому кожна із груп цікавлять різні аспекти якості вищої освіти. Надання освітніх послуг означає забезпечення якості на основі безперервного врахування вимог та очікувань споживачів і можливостей ринку праці, а також постійне поліпшення якості підготовки випускників, розроблення нових освітніх програм. Необхідно розуміти, що у процесі реформування системи вищої освіти під впливом євроінтеграційних та глобалізаційних чинників можуть змінюватися позиції стосовно розуміння поняття «якість вищої освіти» з боку усіх зацікавлених сторін.

Також варто пам'ятати, що є певна взаємозалежність між якістю суспільства, якістю закладу вищої освіти, якістю навчального процесу та якістю випускника. Оскільки якість суспільства прямо залежить від якості підготовки випускників ЗВО, яка, у свою чергу, залежить від якості навчального процесу та якості самого закладу вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Баришевська І.В., Корабахіна А.Ю. Особливості впливу стейкхолдерів на розвиток освітнього простору вищого навчального закладу. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 2016. Вип. 88. Ч. 1. С. 89–92. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1910/1/statia_Barishvskaya_Korabahina_2016.pdf (дата звернення: 23.03.2020).
2. Гаценко Л.В. Теорія зацікавлених сторін (стейкхолдерів): історія розвитку та проблемні питання для подальших досліджень. *Водний транспорт* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 1. С. 156–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_27 (дата звернення: 24.03.2020).
3. Жегус О.В. Ключові стейкхолдери закладу вищої освіти на галузевому ринку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Вип. 4 (15). 2018. С. 170–177.
4. Клімова Г.П. Якість вищої освіти: європейський вимір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1. С. 203–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2016_1_22 (дата звернення: 02.04.2020).
5. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 02.04.2020).
6. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013/Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 02.04.2020).
7. Романенко Ю.А. Якість освіти: суть поняття та оцінювання. *Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. 2009. № 3. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_3/romanenko.pdf (дата звернення: 02.04.2020).
8. Савицька Н.Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті. *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації* : зб. наук. ст. учасників Шостої всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : Скайтек, 2015. С. 48–52.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 02.04.2020).
10. Freeman E. (1984) *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman, Boston.

References:

1. Baryshevska I.V. and Korabakhina A. Yu. (2016), Osoblyvosti vplyvu steikkholderiv na rozvytok osvitnoho prostoru vyshchoho navchalnoho zakladu [“Features of stakeholders’ impact on higher education institution’s educational space development”], scientific and methodical collection “*Novi tekhnologii navchannia*” [“New educational technologies”]. Kyiv. Vol. 88. P. 1. P. 89–92. Official site. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1910/1/statia_Barishvskaya_Korabahina_2016.pdf (related to 23.03.2020) [Ukraine].
2. Hatsenko L.V. (2016), Teoriia zatsikavlenykh storin (steikkholderiv): istoriia rozvytku ta problemni pytannia dlia podalshykh doslidzhen [“Stakeholder theories: history of development and problem questions for further research”],

collection of scientific works “*Vodnyi transport*” [“Water transport”]. Kyiv. Vol. 1. P. 156–160. Official site. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_27 (related to 24.03.2020) [Ukraine].

3. Zhehus O.V. (2018), Kliuchovi steikkholdery zakladu vyshchoi osvity na haluzevomu rynku [“Key stakeholders of higher education institution in the industrial market”], journal *Skhidna Yevropa* [Easter Europe]. Vol. 4 (15). P. 170–177 [Ukraine].

4. Klimova H.P. (2016), Yakist vyshchoi osvity: yevropeyskyi vymir [“Quality of higher education: a European dimension”]. Journal *Visnyk Natsionalnoho Universytetu “Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho”* [Bulletin of the National University “Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine”]. Vol. 1. P. 203–210. Official site. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2016_1_22 (related to 02.04.2020) [Ukraine].

5. VRU, Law of Ukraine (2014), Pro vyshchu osvity [Law of Ukraine “About higher education”], dated July 01, 2014. No. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. (related to 02.04.2020) [Ukraine].

6. PU, Law of Ukraine (2013), Pro natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 r. [Law of Ukraine “About the national strategy of higher education development up to 2021”], dated June 25, 2013. No. 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (related to 02.04.2020) [Ukraine].

7. Romanenko Yu.A. (2009), Yakist osvity: sut poniattia ta otsiniuvannia [“Quality of education: the essence of concept and evaluation”]. Journal *Naukovi pratsi Vyshchoho navchalnoho zakladu “Donetskii natsionalnyi tekhnichni universytet”* [Scientific works of Higher educational institution “Donetsk National Technical University”]. Vol. 3. Official site. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_3/romanenko.pdf (related to 02.04.2020) [Ukraine].

8. Savytska N.L. (2015), Instytutsionalni problemy vzaiemodii steikkholderiv u vyshchii osviti [“Institutional problems of stakeholder interaction in higher education”], materials of the sixth all-Ukrainian science-practice conf. *Socialno-ekonomichni transformacii v epokhu hlobalizatsii* [Socio-economical transformations in the age of globalization]. Press Skaitek. Poltava. P. 48–52.

9. Law of Ukraine (2015), Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [“Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part”], dated November 30, 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (related to 02.04.2020) (related to 02.04.2020) [Ukraine].

10. Freeman E. (1984) *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman, Boston.